

שאלה: שמעתי כי יש הנוהגים לשתות כוס חמישי בליל הסדר. זה תמוה בעיני כי אמרו חז"ל שאין להוסיף על ארבע כוסות. ומדוע הוסיפו?

תשובה: ארבע הבטחות ציוה ה' למשה למסור לישראל.

[א] "והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים

[ב] והצלתי אתכם מעבודתם

[ג] וגאלתי אתכם בזרוע נטויה

[ד] ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלוקים" (שמות ו, ו-ז).

ואמרו בירושלמי (פסחים, פרק עשירי) כי לכן נוהגים אנו לשתות בליל פסח ארבע כוסות יין. אבל צריך עיון גדול, הרי יש בפסוק הבא הבטחה חמישית "והבאתי אתכם אל הארץ", ומדוע לא קבעו חז"ל על זאת כוס חמישי?

שאלה שהיא קשה יותר שואל "אור החיים" (על פסוקנו) הרי ה' לא קיים הבטחתו זאת! כי כל בני המדבר מתו במדבר. ואיפה ההבטחה "והבאתי אתכם אל הארץ"? והוא עונה על כך שהעם קיפח את זכותם למימוש ייעוד זה, כי חטאו בחטא המרגלים. כי ה' התנה תנאי בהבטחה השלישית "והייתי לכם לאלוקים", והם קלקלו בזה. אבל דבריו הללו סותרים לדברי חז"ל (קידושין ע"ב) שהודיעו לנו כי ה' הוא תמיד לנו לאלוקים וזה לא משנה כלום מה שנחטא או נהרוס.

אלא הראב"ד (בשו"ת תמים דעים ס"ל) מביא מהירושלמי שכוס חמישי כנגד "והבאתי אתכם אל הארץ". הרב מנחם כשר, המחבר של הסידרה הנפלאה "תורה שלימה" הוציא לאור ספר "הגדת פסח ארצישראלית" ושם בסוף הספר (עמ' 205) הביא לשון הראב"ד. גם הרמב"ם (הלכות חמץ ומצה פ"ח ה"י) כותב:

"ויש לו למזוג כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול, והוא מהודו לה' כי טוב עד על נהרות בבל. וכוס זה אינו חובה כמו ארבעה כוסות".

עלינו לדעת כי הנוסח הקדמון בגמרא (פסחים קיח ע"א) היה כתוב [כוס] "חמישי גומר עליו את ההלל ואומר 'הלל הגדול' [הוא מזמור קל"ו של תהלים, 26 פעם 'כי לעולם חסדו']. רק הרשב"ם הוא ששינה את גירסת הגמרא ותיקן שיהיה כתוב בגמרא [כוס] "רביעי". אבל הגירסא "כוס חמישי" כך היה אצל בעל הלכות גדולות, ר' סעדיה גאון, ר' עמרם גאון, רבנו חננאל, הרי"ף וכו' (כמו שפירט הרב כשר, שם בעמ' 178 ואילך. הספר נמצא בתוכנה "אוצר החכמה"). אלא שהשולחן ערוך פסק כמו גירסת הרשב"ם ששיתים רק ארבע כוסות.

האיסור לשתות בין הכוסות הוא אך ורק בין כוס שלישי לרביעי (פסחים קיז ע"ב). נתנו טעם כדי שלא ישתכר. מה הבדל בין אחרי שלישי לאחר כוס שני? אלא בתוך המזון אינו משכר. ומה טעם האיסור? מפרש רשב"ם (על הבבלי) כי לא יוכל לומר ההלל כראוי. אבל אחרי שאמר ההלל, לא איכפת לנו. אבל אחרי כוס רביעי אין איסור.

לשון המשנה (פסחים קא) "לא יפחתו לו מארבע כוסות". אבל להוסיף על כך לא אסרו כלל.

גם מה שאמרו לא לאכול כלום אחרי אפיקומן, תלמידו של רש"י, במחזור ויטרי (סי' עה) נתן טעם כי אין מפטירין אחרי הפסח אפיקומן, כדי שישאר טעם פסח (או מצה) בפיו. והנה לא מנענו אחרי אכילת אפיקומן כוס שלישי ורביעי, ולא סברנו שהם מבטלים טעם המצה. וכן אנו נאמר גם על כוס חמישי. והוא פוסק שאין איסור שתייה (תה או מים) אחרי גמר הסדר. וכן כתב המנהיג (פסח, סי' פז) וכן כתבו התוספות (פסחים קי"ב) והרא"ש. וכן התיר הרב עובדיה יוסף שו"ת חזון עובדיה ח"ב סי' נ. ובמיוחד אחרי חצות לילה, הביא מי שמתיר להם גם פירות ומיני מתיקה (שם, עמ' תתפה).

סוף דבר, כל הדורות נהגו בפועל לשתות רק ארבע כוסות [אע"פ שכאמור לעיל לפי הרמב"ם זה היה מותר], כי לא נתקיים בימיהם "והבאתי אתכם אל הארץ". אבל בימינו שזכינו לקיבוץ גלויות מכל כנפי הארץ, ודאי שבח גדול הוא להכיר טובה להקב"ה על כך.

וזו לשון הרב מנחם כשר: "והנה בזמננו אנו שזכינו לראות חסדי ה' וישועתו עלינו וכו' וקיום הבטחת "והבאתי אתכם אל הארץ", טוב ויפה לקיים מצוה מן המובחר בשתיית כוס חמישי, ולומר עליו הלל הגדול "שבשפלנו זכר לנו וכו' ויפרקנו מצרינו" ולהודות לה' על הנסים ועל הנפלאות" עיי"ש שהאריך.